

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО (ІННОВАЦІЙНОГО) РОЗВИТКУ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE MECHANISM OF ENSURING COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE ON THE BASIS OF POTENTIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT

Юдіна С.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів та обліку,
Дніпровський державний технічний університет

Галаганов В.О.

аспірант кафедри фінансів та обліку,
Дніпровський державний технічний університет

Мажара О.Є.

магістр,
Дніпровський державний технічний університет

Yudina Svetlana

Dnipro State Technical University

Galaganov Vasily

Dnipro State Technical University

Mazhara Oksana

Dnipro State Technical University

На основі літературних джерел визначено два підходи до розуміння поняття конкурентоспроможності. За системного підходу визначено конкурентоспроможність як властивість виробничо-економічної системи (підприємства) визначати напрями розвитку та функціонування з урахуванням впливів зовнішнього середовища задля збереження, розвитку та створення інноваційних конкурентних переваг. У графічній формі показано фактори конкурентоспроможності підприємства, що ґрунтується на певних класифікаційних ознаках. Зазначено, що виробництво інноваційної продукції, надання інноваційних послуг є основною умовою забезпечення конкурентних переваг підприємства. Визначено, що важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств та країни є формування та реалізація Національної інноваційної системи України. Запропоновано методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємства, в основу якого покладено використання таких параметрів, як фінансова стійкість, ліквідність, ділова активність, ефективність управління, прибутковість господарської діяльності, обсяг реалізації продукції та ранжування підприємств, що досліджуються у матриці.

Ключові слова: конкурентоспроможність, оцінка, фактори конкурентоспроможності підприємств, Національна інноваційна система, інтегральний критерій конкурентоспроможності, ранжування.

На основе литературных источников определены два подхода к пониманию понятия конкурентоспособности. При системном подходе определена конкурентоспособность как свойство производственно-экономической системы (предприятия) определять направления развития и функционирования с учетом воздействий внешней среды с целью сохранения, развития и создания инновационных конкурентных преимуществ. В графической форме показаны факторы конкурентоспособности предприятия, которая основывается на определенных классификационных признаках. Отмечено, что производство инновационной продукции, предоставление инновационных услуг является основным условием обеспечения кон-

курентных преимуществ предприятия. Определено, что важным условием обеспечения конкурентоспособности предприятий и страны является формирование и реализация Национальной инновационной системы Украины. Предложен методический подход к оцениванию конкурентоспособности предприятия, в основу которого положено использование таких параметров, как финансовая устойчивость, ликвидность, деловая активность, эффективность управления, прибыльность хозяйственной деятельности, объем реализации продукции и ранжирование предприятий, которые исследуются в матрице.

Ключевые слова: конкурентоспособность, оценка, факторы конкурентоспособности предприятий, Национальная инновационная система, интегральный критерий конкурентоспособности, ранжирование.

Based on the conditions of operation of enterprises in Ukraine, the relevance of the study of new methodological approaches to increasing competitiveness, which will be able to provide a higher level and contribute to the integrated development of domestic enterprises. Based on the literature, two approaches to understanding the concept of competitiveness are identified. Using a systematic approach, competitiveness is defined as a property of the production and economic system (enterprise) to change the trajectory of development or a certain mode of operation in the process of adaptation to environmental influences in order to preserve and develop existing or create new competitive advantages. The factors of competitiveness of the enterprise based on certain classification features are given. Such features include: place of origin, area of origin, nature of the factor, the degree of interdependence, the degree of usefulness, the role in ensuring the competitiveness of the enterprise, economic reliability and potential competitiveness. It is noted that ensuring the competitive advantages of enterprises must produce innovative products (goods), provide innovative services. It is noted that an important condition for ensuring the competitiveness of enterprises and the country is the formation and implementation of the National Innovation System of Ukraine. A methodical approach to assessing the competitiveness of the enterprise is proposed, which is based on the use of six parameters, namely: financial stability, liquidity, business activity, management efficiency, profitability, sales and ranking of enterprises studied in the matrix. It is noted that using this methodological approach it is possible to determine the most competitive enterprise in comparison with other researched enterprises. It is noted that such a methodological approach can be useful for investors who choose the company to invest and other stakeholders. It is noted that the practice of using the proposed methodological approach to assessing the competitiveness of enterprises has confirmed the correctness of the obtained values and gives almost identical results. Therefore, it was concluded that the proposed method adequately reflects the real ratio of competitiveness of enterprises. It is noted that when assessing the investment (innovation) potential of the enterprise it is necessary to distinguish between its actual level and prospects.

Key words: competitiveness, assessment, factors of enterprise competitiveness, National innovation system, integrated criterion of competitiveness, ranking.

Постановка проблеми. Виходячи з умов функціонування підприємств в Україні, вважаємо, що необхідними є нові методичні підходи до підвищення конкурентоспроможності, які зможуть забезпечити більш високий рівень і сприятимуть комплексному розвитку вітчизняних підприємств. Розв'язання проблеми підвищення конкурентоспроможності неможливе без вирішення проблеми інвестиційного розвитку підприємств в Україні. Для забезпечення інноваційного шляху розвитку необхідна наявність відповідних потенціалів, а саме ринкового, який обумовлений попитом, потенційного, або можливістю зростання попиту, та фактичного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. С.М. Ілляшенко [2; 3; 6], М.П. Денисенко [4], С.Н. Козьменко [5], С.М. Клименко [8], Ю.С. Шипуліна [9], роботи яких присвячені проблемам та умовам інноваційного розвитку підприємств в Україні, визначають потенційні можливості як загалом, так і за окремими сферами та ланками. Проте залишаються недостатньо дослідженими методичні засади формування комплексного механізму управління потенціалом інноваційного розвитку на рівні окремого господарюючого суб'єкта задля забезпечення конкурентоспроможності.

Проблематиці конкурентоспроможності підприємств присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних фахівців та науковців, таких як А.Е. Воронкова, І.З. Должанський, Н.І. Перцовський, А.А. Томпсон, Р.А. Фатхутдінов.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак багато питань щодо інноваційних підходів до підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є подальший розвиток науково-теоретичних та практичних підходів до підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах господарювання на основі впровадження інновацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним завданням економічної конкуренції є завоювання ринку, перемога своїх конкурентів під час змагання за споживача, забезпечення сталого прибутку [3, с. 1], підвищення вартості підприємства.

У сучасній практиці можна виділити два основні підходи до розуміння конкурентоспроможності підприємства. Відповідно до першого, конкурентоспроможність підприємства визначається на основі конкурентоспроможності

товарів, які мають певні відмінності від товарів конкурентів. Другий підхід полягає в тому, що конкурентоспроможність підприємства характеризують такі аспекти, як можливості й динаміка його інноваційного розвитку під впливом змінних зовнішніх умов конкуренції, стійкість його виробничо-господарської діяльності загалом.

Зрозуміло, що на рівень конкурентоспроможності підприємства впливають науково-технічний рівень і ступінь удосконалення технологій виробництва, використання новітніх винаходів та відкриттів, залучення сучасних засобів автоматизації виробництва, впровадження інновацій у всіх процесах.

На основі аналізу літературних джерел ми дійшли висновку, що конкурентоспроможності підприємства притаманні такі ознаки [8, с. 331], як релевантність конкурентної позиції та конкурентної переваги підприємства порівняно з іншим; певна відносність конкурентоспроможності підприємства як характеристика та визначення показників; динамічність, або часовий критерій конкурентоспроможності, тобто конкурентоспроможність у певному періоді часу.

Найбільш поширене виокремлення факторів конкурентоспроможності підприємства наведено на рис. 1.

Зрозуміло, що такі фактори конкурентоспроможності, як зовнішні та внутрішні, обумовлені

сферою виникнення. Найбільшому аналізу мають підлягати зовнішні, бо вони не залежать від діяльності підприємства [8, с. 331]. До таких факторів належить ціла низка, а саме діяльність апарату управління підприємства, технологічне оснащення, доступність і ціна сировини, матеріалів і напівфабрикатів, енергоносіїв, система збуту продукції та витрати реалізації, можливість створення інноваційної продукції, інноваційної технології, інноваційних форм та методів управління підприємством та інші фактори, обумовлені специфікою діяльності підприємства [8, с. 333].

Як показано на рис. 1, за наступною ознакою виділено науково-технічні (фактори, які обумовлюють конкурентоспроможність на основі інновацій), організаційно-економічні (інновації в управлінні та організації), соціальні, екологічні, політичні.

Організаційно-економічні фактори відображають організацію та управління усіма процесами на підприємстві, ступінь їх ефективності тощо.

Соціальні фактори впливають на конкурентоспроможність, як правило, через сформований попит на ринках та зацікавленість робітників в ефективній виробничо-господарській діяльності підприємства через його конкурентоспроможність [8, с. 333].

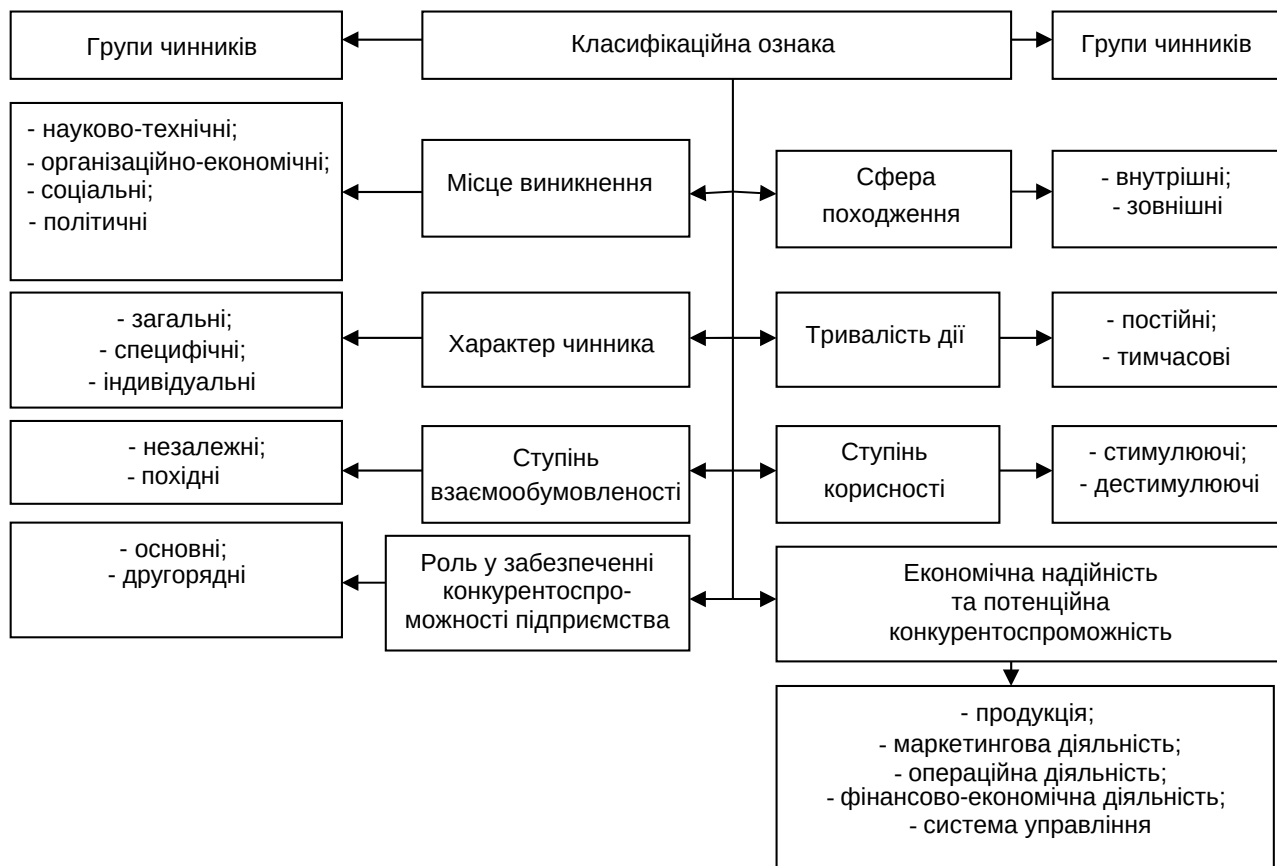

Рис. 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності підприємства

Екологічні фактори впливають на конкурентоспроможність підприємства через порівняння витрат на досягнення цілей дотримання екологічного законодавства.

До політичних факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємства, можна віднести перш за все загальну стабільність у країні, місце та роль країни у геополітичних відносинах, наявність військових та політичних конфліктів.

За наступною ознакою можемо виділити загальні, специфічні та індивідуальні фактори. Дія загальних факторів проявляється в результатах конкурентоспроможності усіх підприємств країни без винятку; специфічних – у результатах підприємств певної сфери; індивідуальних – у діяльності конкретного підприємства, що має окремі специфічні властивості.

Відповідно до тривалості, виокремлюють постійні та тимчасові фактори [8, с. 335].

Залежно від ступеня взаємообумовленості можна виділити незалежні (первинні) та похідні (вторинні) фактори.

Також на рис. 1 виділено стимулюючі та дестимулюючі фактори, дія яких проявляється у підсиленні конкурентних позицій чи, навпаки, у здійсненні негативного впливу на діяльність підприємства.

Основні та другорядні фактори виокремлюються залежно від їх вирішальності на рівень конкурентоспроможності підприємства. Вони виступають визначальними чи лише створюють певні умови для функціонування підприємства.

Сучасні умови господарювання вітчизняних підприємств дають змогу бути їм конкурентоспроможними в довгостроковій перспективі лише тоді, коли вони використовують певні стратегії росту, які спираються на внутрішній та зовнішній інвестиційний (інноваційний) потенціал підприємства.

Аналізуючи наведені на рис. 1 фактори, зазначаємо, що конкурентоспроможність підприємства визначається рівнем його економічної надійності і потенційною конкурентоспроможністю. Сьогодні здебільшого під надійністю підприємства розуміється технічна надійність. Проте у виробництві продукції безпосередню участь бере ціла низка підсистем підприємства (виробництво, маркетинг, технічний розвиток, управління персоналом, економіка й фінанси тощо). Ступінь надійності кожної підсистеми визначається ефективним використанням її ресурсів. Представлені характеристики економічної надійності підприємства дають змогу вирішувати комплексні завдання щодо виробництва високоякісної продукції і надання послуг на основі збалансованого і гармонійного розвитку всіх його елементів, повного і ефективного використання ресурсів.

На основі узагальнення наявних тлумачень конкурентоспроможності підприємства запропоновано визначення конкурентоспромож-

ності підприємства як економічної категорії, що означає його здатність найбільш ефективно та прибутково порівняно з іншими конкурентами вести господарську діяльність, використовувати фінансові, виробничі, науково-технічні та трудові ресурси задля задоволення потреб споживачів.

Вважаємо, що формування Національної інноваційної системи (НІС) України для забезпечення конкурентоспроможності підприємств та країни загалом є необхідною умовою. Крім того, необхідно зосередити увагу на єдності базису та надбудови національної інноваційної системи як важливої передумови ефективної реалізації інноваційних процесів.

Потребують удосконалення методики дослідження конкурентного положення підприємства в галузі. На наш погляд, наявні методики можна поділити на дві групи. Так, перша базується на аналізі фінансового стану підприємства, який передбачає розрахунок показників фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності, рентабельності; а друга – на рейтинговій оцінці, що зводиться до побудови моделі, на підставі якої всі дані щодо конкурентів зводяться в коефіцієнтні показники, відбувається визначення на основі рейтингу підприємств за рівнем конкурентоспроможності.

На наш погляд, оцінка конкурентоспроможності підприємств не може зводитись лише до оцінки майнового компонента. Не менш важливою є оцінка забезпечення підприємства фінансовими ресурсами та раціональності її структури, а саме достатності оборотних активів для забезпечення поточних розрахунків, достатності коштів для інвестиційного (інноваційного) розвитку, можливості підтримувати сформовану чи бажану структуру фондів, засобів тощо.

Кожний господарюючий суб'єкт має визначені можливості для досягнення цілей, заради яких він був створений. Ці можливості характеризуються поняттям економічного потенціалу. Економічний потенціал, як правило, розглядається як статика, потенційні можливості здійснення процесів виробництва і збуту продукції. Друга не менш важлива характеристика господарюючого суб'єкта – це динаміка і результативність цих процесів, тобто підтверджені доцільність створення цього суб'єкта й ефективність використання його економічного потенціалу.

Результативність функціонування підприємства найчастіше оцінюється за показниками прибутку й рентабельності, що істотно залежать від організації виробничого процесу, його ритмічності, ефективності використання окремих видів потенціалу, тобто динаміки фінансово-господарської діяльності.

Проте доцільно для виміру конкурентоспроможності підприємств не лише використовувати відносні показники прибутковості, ефективності управління, ділової активності, ліквідності й ринкової стійкості, але й доповнити ці групи показ-

ників параметром обсягу реалізації продукції.

Обсяг реалізації продукції є одним зі складників конкурентоспроможності, оскільки виробництво зі зростаючими обсягами теоретично має безперечні конкурентні переваги.

Методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства наведені на рис. 2.

Для оцінювання конкурентоспроможності підприємств на першому етапі нами запропонована й обґрунтована система з таких параметрів, як фінансова стійкість, ліквідність, ділова активність, ефективність управління, прибутковість господарської діяльності та обсяг реалізації продукції.

На другому етапі дані, що аналізуються, надаються у вигляді матриці (a_{ij}), де по строках записані показники ($i = 1, 2, 3, \dots, m$), а по стовпцях – підприємства-конкуренти ($j = 1, 2, 3, \dots, n$).

За кожним показником визначається оптимальне значення, яке заноситься у стовпець умовного еталонного підприємства ($m+1$).

Показники побудованої матриці стандартизуються щодо відповідного показника еталонного підприємства за такою формулою [2, с. 291]:

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max_j a_{ij}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – стандартизований i -й показник j -го підприємства.

На третьому етапі визначається інтегральний критерій конкурентоспроможності і розраховується рейтингове число підприємства. Для цього використовується мультиплікативний метод згортки критеріїв.

Мультиплікативний метод згортки критеріїв припускає побудову інтегрального критерію у вигляді простого або зваженого за важливістю добутку локальних критеріїв, якщо вони задовольняють деяким умовам мультиплікативності.

Однак для визначення інтегральних показників можуть застосовуватися інші відомі методи.

На четвертому етапі підприємства упорядковуються щодо показників рейтингової оцінки. Найвищий рейтинг має підприємство з мінімальними відхиленнями показників від еталонного.

Отже, використовуючи цей методичний підхід, можемо визначити найбільш конкурентоспроможне підприємство порівняно з іншими досліджуваними підприємствами. Така методика може бути корисною для інвесторів, які вибирають підприємство для вкладення коштів, та інших зацікавлених у діяльності підприємства осіб.

Практика використання запропонованого методичного підходу до оцінювання конкурентоспроможності підприємств підтвердила пра-

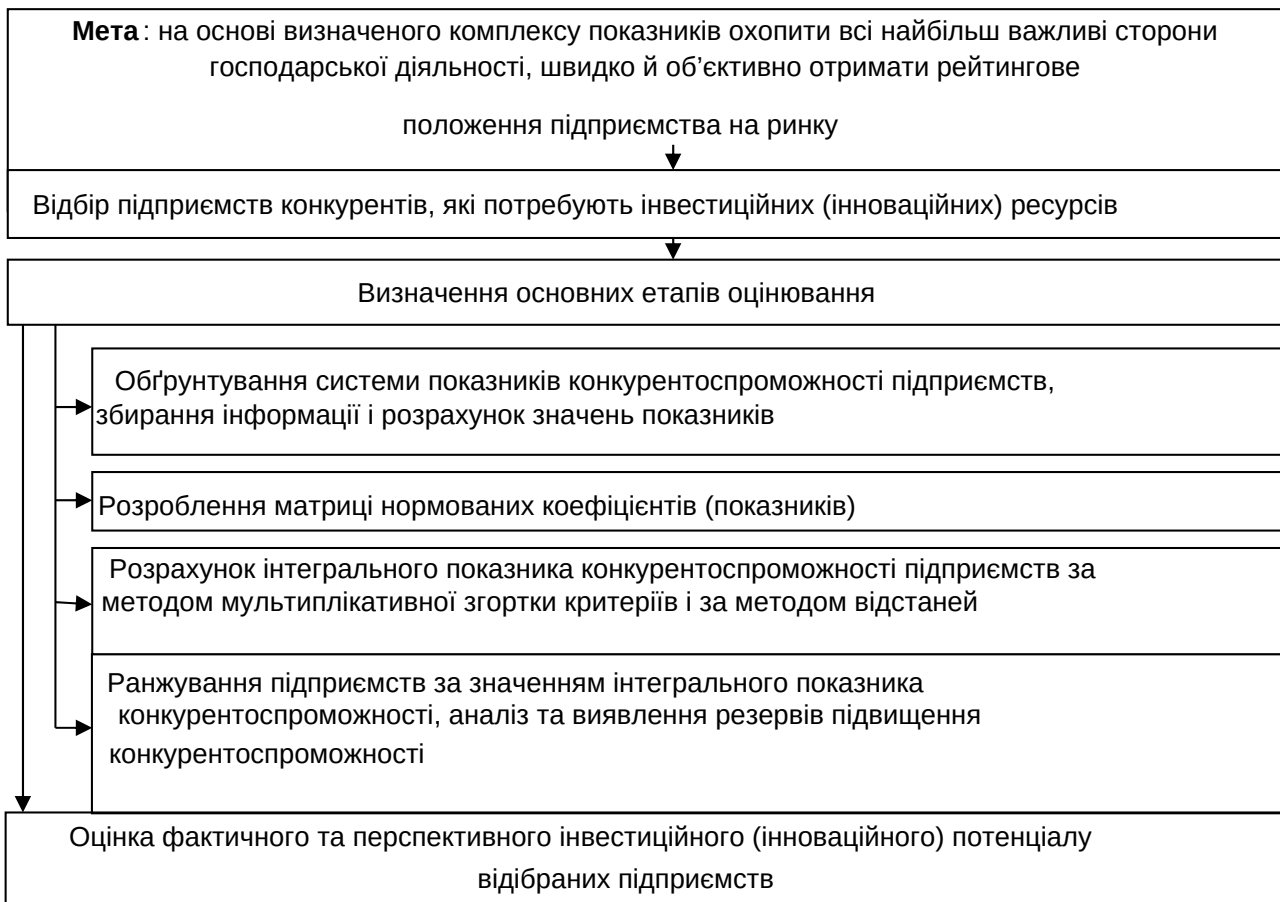

Рис. 2. Методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємства

вильність отриманих значень і дає практично ідентичні результати, тому можна стверджувати, що запропонована методика адекватно відображає реальне співвідношення конкурентоспроможності підприємств.

Отже, оцінка конкурентоспроможності підприємства на основі визначеного комплексу показників охоплює всі найбільш важливі аспекти господарської діяльності, дає змогу швидко й об'єктивно отримати рейтингове положення підприємства на ринку.

Окремої уваги під час оцінювання інвестиційного потенціалу суб'єкта господарювання заслуговує вибір показників, за якими здійснюється оцінювання.

Не акцентуючи уваги на показниках та методах їх відбору, вважаємо, що, по-перше, необхідно виокремлювати інвестиційні (інноваційні) ресурси із загального обсягу ресурсів, по-друге, слід розмежовувати складові частини інвестиційного (інноваційного) потенціалу на окремі частини та здійснювати їх поелементне оцінювання.

Також вважаємо, що під час оцінювання інвестиційного (інноваційного) потенціалу підприємства необхідно виокремлювати фактичний його рівень та перспективний.

При цьому під фактичним рівнем інвестиційного (інноваційного) потенціалу розуміємо той обсяг інвестиційних (інноваційних) ресурсів та можливостей, що накопичені суб'єктом господарювання та використовуються ним на момент оцінювання.

Під перспективним рівнем інвестиційного (інноваційного) потенціалу господарюючого суб'єкта розуміємо не лише наявні на момент оцінювання ресурси, але й перспективні, тобто ті, які можуть бути залучені до інвестиційного (інноваційного) процесу. Таким чином, перспективний рівень інвестиційного (інноваційного) потенціалу характеризує оптимально можливий обсяг інноваційних ресурсів для підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Висновки. Результати дослідження мають стати основою для подальшого удосконалення підходів до розуміння сутності фактичного та потенційного інвестиційного (інноваційного) потенціалу, а також створення дієвої системи управління конкурентоспроможністю з урахуванням індивідуальних особливостей конкретного підприємства.

На основі аналізу літературних джерел і практики інноваційної діяльності запропоновано методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємства, який, на відміну від наявних, є простим та надійним.

Вважаємо, що подальші дослідження повинні спрямовуватися на накопичення та аналіз статистичних даних щодо результативності інноваційної діяльності підприємств різних сфер та ланок задля визначення значень наявних потенціалів, необхідних для успішної реалізації їх стратегій інноваційного розвитку задля підвищення конкурентоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронков А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : монография. Луганск, 2004. 320 с.
2. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник. Суми, 2010. 334 с.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком : навчальний посібник. Суми, 2005. 324 с.
4. Денисенко М.П. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія. Суми, 2008. 1050 с.
5. Козьменко С.Н. Потенциал инновационного развития предприятия : монография. Сумы, 2005. 256 с.
6. Ілляшенко С.М. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія. Суми, 2005. 582 с.
7. Дубницький В.И. Украина и ее регионы на пути к инновационному обществу : монография. Донецк, 2011.
8. Клименко С.М. та ін. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2006. 527 с.
9. Шипуліна Ю.С. Інноваційний потенціал як основа стійкого економічного розвитку господарських систем, його сутність і структура. *Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва*. 2004. № 2. С. 71–81.

REFERENCES:

1. Voronkov A.E. (2004) *Stratehycheskoe upravlenye konkurentosposobnym potentsyalom predpriyatiya: dyahnostyka y orhanyzatsyia: monohrafiya* [Strategic management of the competitive potential of the enterprise: diagnostics and organization: Monograph]. Luhansk: Yz-vo Vostochnoukraynskoho natsyonal'noho unyversyteta. (in Ukrainian)
2. Illiashenko S.M. (2010) *Innovatsijnyj menedzhment: pidruchn.* [Innovation management: a textbook]. Sumy: Universytets'ka knyha. (in Ukrainian)
3. Illiashenko S.M. (2005) *Upravlinnia innovatsijnym rozvytkom: navch. posibn.* [Management of innovative development: textbook. Manual]. Sumy: Universytets'ka knyha; Kyiv: Vydavnychyj dim "Kniahynia Ol'ha". (in Ukrainian)

4. Denysenko M.P. (2008) *Investytsijno-innovatsijna diial'nist': teoriia, praktyka, dosvid: monohrafiia* [Investment and innovation activity: theory, practice, experience: monograph]. Sumy: Universytets'ka knyha. (in Ukrainian)
5. Koz'menko S.N. (2005) *Potentsyal ynnovatsyonnoho razvytyia predprijatya: monohrafiia* [Potential of innovative development of the enterprise: monograph]. Sumy: Delovye perspektyvy. (in Ukrainian)
6. Illiashenko S.M. (2005) *Problemy upravlinnia innovatsijnym rozvytkom pidprijemstv u tranzytyvnij ekonomitsi: monohrafiia* [Problems of management of innovative development of enterprises in the transitive economy: monograph]. Sumy: Universytets'ka knyha. (in Ukrainian)
7. Dubnytskyj V.Y. *Ukrayna y ee rehyony na puty k ynnovatsyonnomu obschestvu: monohrafiia* [Ukraine and its regions on the way to an innovative society: Monograph]. Donetsk. Yn-t ekonomyky promyshlennosty; Donetskyj ekonomyko-humanytarnyj ynstitut; Akademyia ekonomycheskykh nauk Ukrayny: Yuho-Vostok. (in Ukrainian)
8. Klymenko S.M. (2006) *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidprijemstva* [Enterprise competitiveness management: a textbook] Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
9. Shypulina Yu.S. (2004) *Innovatsijnyj potentsial iak osnova stijkoho ekonomichnoho rozvytku hospodars'kykh system, joho sutnist' i struktura* [Innovative potential as a basis for sustainable economic development of economic systems, its essence and structure]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky, ekonomika pryrodokorystuvannia, ekonomika pidprijemstva ta orhanizatsiia vyrobnytstva*, no. 2, pp. 71–81.